

“Gewoan fansels, it net dat hjir leit dat is de seine. It is likernôch fjouwerhûndert trêd lang en oardel meter djip. Boppeoan sitte der koarken oan, fan ûnderen is it ferswiere mei stienen dy 't it nei de grûn lûke. Oan it begjin en de ein fan de seine sit de kneppel, in stôk dy 't it net strak spant. As wy no aanst by de droechten koome, byn ik ien fan de hûndertiifentweintich meter lange linen om 'e mul, dy 't oan de earste kneppel fêst sit en stap yn see.

Dan farre heit en Keimpe wer nei de djippte en fiere de seine út. Mei in bôge farre se dan wer nei de wâl, oant hja ek stean kinne. En dan begjinne se oan de oare line te lûken om de seine sa nei de droechte te skuorren”.

No Hein safier is mei syn útliz, slacht de motor ôf. “Smyt it anker mar út Keimpe!”. Mei in plomp ferdwynt it anker yn it heldere wetter. Nei it útfallen fan de motor is it ynienen ûnwerklik stil. De weachjes slaan mei in hol lûd tsjin de stielene stjûne fan it boatsje en earne yn 'e fierte klinkt it lûd fan in belboei dy 't nachts it paad oanwiist foar de skipper. Ljochtgiele plakken skimerje troch it wetter en jouwe dúdlik de ûndjippen oan.

“Dêr meije de blei en de bears graach tsjinoan lizze,” wiist Hein, “Mar it wetter is no wat te helder, se sille hjoed wol djipper sitte”. De sproeier wurdt neisjoen. It anker ophelle en wy tuffe fierder. Mei in hoart wurdt it folchboatsje, dat wat ôfdreaun wie, wer yn it sok fan de flet skuord.

“En hoe giet it dan fierder?”.

“As de seine dan op in knibbel wetter kommen is, wurde de kneppels by-inoar lutsen en dan sette wy der in kear-skut yn. Dan kin de fisk gjin kant mear út en kinne wy se der út skeppe”. Under it fertellen wei is Hein stean gien en sjocht er skerp nei de wâl. Wy dogge it ek, mar kinne neat gearwurde. “Wat is der te sjûn, Hein?” “Sjoch, dêr efter de seedyk stiet in mole en hjir op it strân in beamke. As wy dat beamke en dy mole krekt yn ien line ha, sitte wy by in âld wrak”. “Hoe witte jim dat sa?”.

“Ja, wy hawwe al in pear kear de segen op dat plak stikken skuord en dêrom witte wy dat der wat leit. Wy moatte dus of oan dizze kant of justjes fierderop fiskje”.

Kupers is fan doel om earst mar foarby te farren en mei in âld klomp smyt Hein it brune netwurk wiet. “Dan sinkt it wat better”, sa seit er.

It falt net ta tusken de banken troch te farren, want rûnom kin men de droechte lizzen sjen. In dwerchstirnske folget it wite skomspoar fan de boaten en dûkt no en dan fan wol tweintich meter op in fiskje del; dêr set er dan mei nei de wâl. Nei in foech kertierke farren sjocht Jelle om.

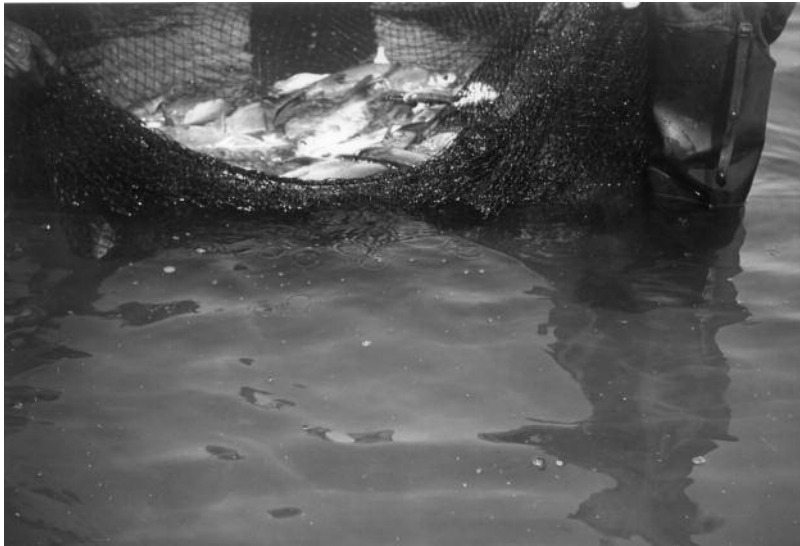

“Hjir mar?” Hein knikt. De motor wurdt op heale krêft set. Hein bynt de line oan syn rieme en springt oer board. Oan 't boarst ta stiet er yn it wetter. Stadichoan fart de flet no wer fan de wâl ôf en glydt de line oer de râne fan it boatsje yn see. Nei kra-poan twa-hûndert meter farren is de line ôfwikkele en springt Jelle mei syn jongste feint Pyt yn it folchboatsje. De kneppel, in fikse stôk, dêr 't it net oan fêstbûn sit, wurdt neisjoen en plûmpet oer board. De swiere stiennen lûke de stôk nei de grûn en stadichoan glydt it net yn it wetter. De koarken sinke mei nei de sânnige Iselmarboaijem. Iensum en ferlitten stiet Hein in ein efter ús yn see. Keimpe fart fierder de kant út nei Koarnwertersân. As der sa farrendwei in twa-hûndert meter netwand út ferd is, komt de 'sek'. De sek sit op de helte fan de seinen en is, sa 't de namme al seit, in sekfoarmich oanhingsel dêr 't de fisk út wei opskept wurde kin.

As de sek oerboard smiten is, draait Keimpe de boat en fart stadichoan wer nei de droechte. Mei in grutte bôge leit it net no tusken Hein en de boat yn. De line, dêr 't de seine oan sit trillet fan spanning. In pear koarken dy 't as boei tsjinst dogge, jowe it plak oan dêr 't de sek leit. Dy moat nammers krekt tusken Hein en de boaten yn bliuwe. Skean efteroer, mei syn hiele gewicht yn de line hingjend, rint Hein hiel sunich nei it strân.

As wy der op 'e droechte binne, stappe ek Jelle en Keimpe yn see. Yn tsjinstelling mei Hein hawwe hja in pear lange lys-learnens oan. It wetter stiet oan de rânne ta. It is swier wurk om de seine nei de wâl te lûken en it swit stiet de mannen al gau op 'e foarholle. As in heale hoep, as fan likernôch trijehûndertfyftich meter. leit it net no tusken de skreppende fiskers yn. Hiel stadich rinne de mannen nei elkoar ta, sadat de romte tusken de beide kneppels, dy 't rjochtop yn it wetter stean, hieltiten lytser wurdt. "Werom swimt de fisk net foar it want út?" "Dat wit ik net. De bears en de snoekbears bliuwe hielendal efteryn, mar de blei en de karpers geane wol nei foaren. Hja swimme de fleugels, dat binne de twa siden oan wjerskanten fan de sek, lykwols net foarby. En oer it net hinne, geane se hielendal net, hwant se hâlde de grûn".

De mannen binne no hast by elkoar kommen en efkes letter krúse de linen elkoar. As dûnkere strepen lizze se oer de ljochte grûn. De earste koarken fan de seine komme no ek al boppe en it wurdt tiid om it kears-kutsje ree te krijen. Keimpe wiuwt nei Pyt dy 't yn it folchboatsje bleauwn is, om mei de boat by him te kommen. "Sjoch", wiist Keimpe, "dêr leit wer sa 'n âld planke; men skuort dêr samar de seine oan op". As in dûnkere flek tekent it âld stik hout tsjin de griene grûn. De beide kneppels binne no by elkoar kommen en Jelle set it kearnet tusken de fleugels dy 't no mar inkelde meters fan elkoar ôf steane. As in lange smelle sek wurdt de seine nei it strân lutsen, in foech hûndert meter nei it strân, dan is it fier genôch om de linen yn it wetter falle te litten. Dan helpe de jonges heit en Pyt mei it oanlûken fan de fleugels. Der stiet hjir mar in foege knibbel wetter.

"It giet swier, it koe wol wat heakje", ornearret Hein. De mannen skuorre en skrepe en meter foar meter wurdt it net

ynhelle. "As der wat yn sit, moat it no gau te sjen wêze", seit Jelle. Hy hat it noch mar krek sein of dêr binne de earsten al. In stik of tsien bleijen sjitte as skimen nei foaren. Mar se binne te let. It kearnet stiet har yn 'e wei en mei kûgelsfeart flitse hja werom, grutte sânwolken efter har oan. Hjir en dêr sit al in blinkend foarntsje mei de kieuwen yn 'e mesken fan 'e fleugel.

"Dêr binne se al wer". In grutte skoal bleijen swint ûnrêstich hinne en wer, mar der is gjin ûntkommen oan, it kearnet slút de seine sekuer ôf. Einlings komt de sek. As in grut dûnker seemûnster sleept it bolsteande netwurk oer de boaijem. Yn de lytse romte spat en klattert it fan de fisk, net allinne bleijen, mar ek bearzen en snoekbearzen. Der sit ek in groue fette karper yn. Hoeden wurdt de sek wat omheech lutsen. Wol in hûndert pûn grutte en lytse fisk springt en bûkelt troch elkoar. It boatsje wurdt der bylutsen en de mannen sette har teskoar om it net op te tillen en yn it boatsje leech te stoarten. "Tink der om jonges, tagelyk hear!" warskôget Jelle. "Ien, twa, ja!". Mei in grutte swaai wurdt it net út it wetter hyst en kletterjend rôllet de fisk op de houten bûkdelling. De lytskes wurde der daliks útsocht en wer yn 't wetter smiten. De karper, de bleijen en de grutte snoekbearzen en bearzen bedarje yn 'e bun, dêr 't se wyld spattend yn om slaan. Wylst Keimpe mei de mjitplanke de fisk neigiet om te sjen oft se de mjitte wol hawwe, sykje Jelle en Hein de foarn en de bears út de fleugels wei. Sels oan de bûtenkant fan de fleugel sit noch in grouwe snoekbears. "Dêr hast it al", seit Hein ynienen. "In grutte skuor yn 'e fleugel, sei ik it net? Dy smoarge planken ek altyd". "Moast mar net iggewearje, jong", andert syn heit. "Wy ha in knappe haal dien".

En sa is it ek. As de hiele seine wer yn 't boatsje leit, sit der goed hûndert pûn fisk yn 'e bun. Hjir en dêr driuwt in flauwe foarn mei it wyt boppe, mar de measte fisk dy 't oer board smiten is, sit al wer yn de djippte. "As wy aanst noch sa 'n trek hawwe, is ús dei wol goed", seit Jelle, "hoewol, wy ha wolris mear fongen. Okkerjiers ha wy in kear tretjintûzen pûn foarn yn ien haal hawn. Doe ha wy wol in oere wurk hawn om se der út te krijen. Mar soks bart hast nea".

Hein hat wylst it net makke en lûkt mei Pyt it folchboatsje wer nei de flet. Wa wit, dogge se yn de twadde haal ek sa 'n raam!

Jan van der Laan (tekst en foto's)

Earder hat dit ferhaal yn it Heitelân en it Bolderserter Nijblêd stien (1960) mei dizze ôfbyldings is it nea earder publisearre.

De fa. Gebr. A. & T. van den Berg in oorlogstijd

Het verzet in Makkum concentreerde zich op 'het Conserven', de vishandel annex rokerij en conservenfabriek van de gebroeders Aart en Tijmen van den Berg. Deze broers hebben zich gedurende de gehele oorlogsperiode manmoedig gedragen, zagen na de oorlog hun bedrijf teloor gaan en kregen veel te laat de erkenning die zij verdienen.

Tijmen van den Berg en echtgenote Dina Johanna Bentschap Knook bij de onthulling van het monument bij de Verzetsbrug in april 1980.

Aart van den Berg

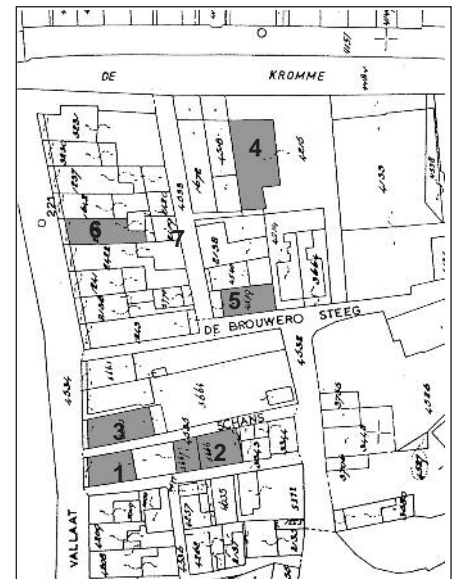
Een buitengewoon bijzonder verzetsman was Tijmen van den Berg (*1910). In 1934 had hij zich samen met zijn oudere broer Aart (*1904) vanuit Genemuiden in Makkum gevestigd. Gezamenlijk dreven ze een vishandel met rokerij en een conservenfabriekje aan het Vallaat.

De afsluiting van de Zuiderzee zorgde voor een ongekeerde bloei van de visserij in en bij Makkum. Na de vissers kwamen ook toeleveranciers en visverwerkers de ingedutte Vlecke versterken. De Genemuiden vishandelaren Aart en Tijmen van den Berg zagen al snel de mogelijkheden en waren de op de loer liggende concurrentie te snel af. Binnen de kortste keren bouwde de firma A. & T. van den Berg een bloeiend bedrijf op. Ze kochten het zieltogende houtstek aan de Krommesloot en kwamen zo in het bezit van een loods (nr. 4 op het bijgaande kaartje) en het woonhuis (1) aan het Vallaat. De houten droogloods op het houtstek was niet geschikt voor de visverwerking en daarom kwam achter het woonhuis een blikken loods (2). Al vrij snel werd deze vervangen door een degelijk stenen gebouw met rookkamers en gemetselde afvoerkanalen. Architect en bouwmeester was Van der Zee uit Bolsward. Tijdens de bouw week men tijdelijk uit naar de loodsen van overslagbedrijf van Schotanus, achter de huidige garage van Horjus.

De droogloods, grenzend aan de Krommesloot (4), werd ingericht als materiaalopslag en ansjovisinzouterij. Een tijdloos product mits goed behandeld. Zo nu en dan moest een ploeg de vaten controleren op lekken en soms werd er via een trechter bijgepekeld.

Van de buurman, de familie Kingma, werd het voormalige kantoor van de olieslagerij overgenomen (3). Hierin kwam de visontvangst en een grote koelruimte, het z.g. ijshok. Ook dit zorgde voor nieuwe activiteiten, de ijsproductie vond namelijk ook particuliere afname in de vorm van ijsventers die het basisproduct hier afnamen en thuis verwerkten tot consumptieijs.

Een andere houten loods aan de Brouwerssteeg (5), voorheen van Wopke en Fokeltje Bakker; snoepverkopers, werd het exclusieve domein van de uit Scheveningen afkomstige rolmopsmakers. Omdat het taalgebruik in Makkum sinds mensenheugenis iets directer is dan enige kilometers landinwaarts, werd

Het bedrijf van de firma Gebr. A. & T. van den Berg (omstreeks 1944)

1. woning Tijmen van den Berg
2. de Hang en de (paling)rokerij
3. visontvangst / koelhuis
4. ansjovisinzouterij / opslag tonnen, kisten en hout voor de rokerij
5. Rolmopsmakerij
6. Conservenfabriek
7. woning Aart van den Berg

De Ambachtsteekenschool

De oprichting van de avondteekenschool vond plaats in 1917 en was een initiatief van Plaatselijk Belang en het departement tot Nut van 't Algemeen. Het was bedoeld om (lagere)schoolverlaters een beroepsvervolgopleiding te geven. Behalve lessen in hand- en lijntekenen gaf men ook onderricht in Ned. taal en wiskunde. Het eerste jaar kon men gebruik maken van lokalen in de Christelijke en Openbare lagere school. Het continu gesleep met tekentafels e.d. zorgde behalve voor de nodige schade ook voor kostbaar tijdverlies daarom besloot men in 1918 een eigen gebouw aan te schaffen. De leegstaande winkel van Halbe Hibma aan het Vallaat werd daartoe aangekocht. Voor de financiering werden aandelen uitgeven waarvan ieder jaar een aantal werden uitgeloot. De laatste uitbetaling vond plaats in 1939. Na de nodige verbouwingen wordt de school tot ieders genoegen in gebruik genomen. Buiten de schooluren werd het verhuurd voor vergaderingen, bijeenkomsten e.d. Het aantal cursisten schommelde ieder jaar rond de 20 stuks. Dit waren te weinig en daarom werd in 1925 de rijkssubsidie drastisch verlaagd. De school suddert desondanks door tot 1932. Het jaar daarop wordt er al geen les meer gegeven en in 1935 valt het doek definitief. Plaatselijk Belang vindt al snel in het Leger des Heils een nieuwe huurder. In 1941 volgt op last van de bezetter de liquidatie van deze stichting en wordt het pand in gebruik genomen door de firma Van den Berg. De al in 1944 opgestelde koopacte met de firma vindt pas zijn beslag in 1946.

1943: Vallaat 16 (na 1948 nr. 32) Nog met opschrift: Leger des Heils, maar al in gebruik als conservenfabriek door de firma Van den Berg.

De WON 47 "Lauwerszee" van de gebroeders Siebe, Hans, Pieter en Jurjen Poepjes lost vis bij de firma Van den Berg. De koter werd in juli 1943 door de Wehrmacht gevorderd en in augustus 1945 weer vrijgegeven in Delfzijl.

de eerst genoemde plaatselijk aangesproken als 'Wopke Fretter'. Zijn faam leeft voort tot op de dag van vandaag, de vrij steile Schansafdeling wordt in de (Makkumer) volksmond nog steeds liefkozend aangeduid als het "Wopkespaad". Op dat moment was de loods in eigendom van zoon "Lytse" Keesie Bakker. Een tweetal Scheveningers, verwerkte daar de haring met uien en azijn tot rolmopsen. De mannen, Arie Toet en Dries Krijn, waren in de kost bij 'Janke-Japke' wonende onderaan de Schans.

In de vooroorlogse crisistijd hield de vakbond FNV kantoor in het pand aan de Brouwerssteeg. Hoofdman van het stempelhok was ene Killian daarbij geholpen door Siebren de Witte en voornoemde Kees Bakker.

Het bedrijf van de gebroeders floreerde, alle takken van de visverwerking werden aangepakt het ontbrak nog aan een degelijke ruimte voor het 'inblikken'. Hiervoor werd de oude Ambachtsteekenschool van Plaatselijk Belang aan het Vallaat gehuurd (6) en ingericht als conservenfabriek. Al spoedig gaf de firma aan het pand te willen kopen maar Plaatselijk Belang vreesde moeilijkheden met de hinderwetbepalingen. Aangezien Van den Berg steeds aangegeven had vergaande plannen te hebben het gehele bedrijf te zijner tijd naar de Zuidwaard te verplaatse, zou deze vestiging slechts voor korte duur zijn. Daarom hadden de desbetreffende instanties geen bezwaar en voor 3500 gulden werd de firma eigenaar. In het pand kwam een grote betegelde kelder voor de opslag en kookketels voor de verwerking van de vis. Tot hoofdstoker werd Johannes Adema benoemd.

Onder de naam VAN DEN BERG VISCONSERVEN werd hiervoor in 1944 een aparte firma opgericht (ingeschreven: 16-08-1944, opheffing op 09-11-1950).

Tijmen van den Berg

Tijmen kon de Duitsers in hun eigen taal te woord staan en deed dit met grote vrijmoedigheid. De bezetters vonden spoedig de weg naar hem en zijn gerookte paling. Tijmen was nogal scheutig met deze lekkernij, maar weigerde grote hoeveelheden aan de SD in Leeuwarden te leveren.

In Makkum was hij voor de bonzen echter een royaal gastheer, waardoor hij een goede verstandhouding wist te kweken met vrijwel alle Duitse prominenten. Zelfs Beaufragte Ross deelde in zijn gunsten, die buitengewoon werden gewaardeerd, omdat Tijmen altijd voldoende sterke drank achter de hand had. Voor de leverantie hiervan had Tijmen duidelijke afspraken met de familie Bouma van het nabij gelegen Hotel de Prins. Mocht een van de Duitse officieren iets vergeten zijn na een dergelijk festijn dan behoefde die zich daarover geen zorgen te maken. Het verlorene werd steeds correct terug bezorgd of anders netjes bewaard tot een volgende ontmoeting.

De firma Van den Berg was zeer correct!, aldus P. Wijbenga in Bezettingstijd in Friesland: *Tijmen had echter een bedoeling bij deze handelswijze. Werd er iemand gearresteerd dan ging hij met paling en drank naar het hol van de leeuw. Was de sfeer daar door deze giften wat vriendschappelijker geworden dan viel er vaak wel iets te regelen. Hetzij door het uitschrijven van een bewijs van vrijlating of het bepalen van een losgeld. Dit werkte meestal, alleen niet bij Lammers. Al moest die zich wel schikken in zijn Duitse bazen.*

Fransoos Exaverius Lammers, zoals hij voluit heette werd geboren in Bolsward. Kon goed studeren en legde zich toe op talen. Voor de oorlog opende hij een eigen taalinstituut in Leeuwarden. In juli 1940 meldde hij zich als tolk bij de SD. In 1941 werd hij lid van de germaanse SS. Door zijn scherpzinnigheid en fanatisme ontstee hij al snel de rol van tolk en onderzocht zelfstandig vele zaken. De daarop volgende klopjachten organiseerde hij veelal samen met SD-er Sleijffer, die we in het vervolg nog tegen zullen komen.

Keman (codenaam: Englebert)

Johannes Engelbertus Keman (Amsterdam, 2 januari 1905), was voor de oorlog directeur van een reclamebureau en woonde te Huizen (NH). Als officier en getrouwd met een Joodse vrouw was Keman dubbel kwetsbaar. Toen hij moest onderduiken kwam hij, als zovelen terecht bij de conservenfabriek van de gebroeders Aart en Tymen van den Berg. Deze stelden hem aan als procuatiehouder, maar hij bleef niet lang in Makkum wonen. Keman huurde een arbeiderswoningje in Piaam en besteedde al snel meer tijd aan de NBS dan aan het bedrijf.

Op 24 juli 1944 verschenen Lammers en twee SD-mannen zoals zo vaak weer in Makkum. Ditmaal gingen ze meteen naar Van den Berg. Er scheen iets belang-rijks aan de hand, want de mannen hadden haast. Het beproefde recept werkte ook deze keer. De drank maakte de tongen los en zo vernam Tijmen dat ze de dominee, de pastoor en R. P. de Boer wilden ophalen, juist het drietal dat wekelijks vergaderde over allerlei illegale aangelegenheden. Op dat moment werd hij aan de telefoon geroepen en zag kans tussendoor zijn personeel in te lichten. Toen de SD-ers na de genoten tractaties hun werkzaamheden zouden beginnen waren de drie verzetsmannen al lang en breed ondergedoken. In aangepaste vorm konden ze hun werkzaamheden gewoon voortzetten. In zijn pogingen om schoolmeester Van der Velde van Idsegahuizum (leider van de plaatselijke ondergrondse) vrij te krijgen werd Ds. Touwen enige tijd later toch gearresteerd en tenslotte gefusilleerd (waarover later meer).

De gevaren voor Makkum werden steeds groter, en Van den Berg, bezorgd over alle onderduikers die in zijn fabriek werkten, reisde naar Leeuwarden om grote baas Hendriock over te halen hem blanco Ausweise te verstrekken. Dit lukte, weliswaar kreeg hij niet voldoende, maar aangevuld met een aantal valse was ook dit gevaar voorlopig afgewend.

Na Dolle Dinsdag veranderde er veel in Makkum door de opbouw van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS). In september keerde Jan Bergsma terug. Hij was al veel eerder aangewezen als commandant van District VI, waaronder Wonseradeel resorteerde. Omdat hij in zijn diensttijd als onder-officier had gediend zocht men met het oog op het strategisch militaire belang van de Afsluitdijk een oud-officier. Na enkele wisselingen werd dit Jan Gorter, hoofd van de school in Jubbega. Bergsma werd gemeentelijk commandant en de nog niet gezochte Jan P. Tichelaar plaatselijk commandant van Makkum.

Etiketten van conservenproducten.

Er werd volop geëxperimenteerd in de Hang. Op de foto is Harmen Faber bezig met de productie van visworst! Ook blei was niet veilig en werd verwerkt tot gehaktbal. Kokkels werden vermalen en verpakt in botervaatjes en dienden ook tot voedsel.

FIRMA GEBR. VAN DEN BERG - MAKKUM (HOLLAND)

Giro no. 246418
Telefoon no. 15

VISCHHANDEL EN ROOKERIJ
EXPORT

Bankier: Kingma's Bank
Telegr.-adr.:
BERG, Makkum

De Ausweis van Abe

Op 3 december 1944 vielen Duitsers, op zoek naar weigeraars voor de Arbeitsinsatz, de woning van Hille van der Kooy aan het Vallaat binnen. De beide aanwezige onderduikers zaten al lang en breed in de uitgegraven schuilplaats onder de trap.

Kennelijk was men getipt want doelbewust werd het gehele huis doorzocht. De schuilplaats met bovenop het luik enkele emmers en wat andere huishoudelijke zaken werd echter niet gevonden. Boven trof men wel pleegzoon Abe van der Zee aan. Die waande zich echter veilig door zijn papieren. Hij toonde zijn Ausweis en op het moment dat hij het terug zou krijgen, griste de aanwezige officier het document uit de hand van een van de soldaten. Dit is vals! Hetgeen inderdaad het geval bleek. Meekomen! Abe sputterde tegen dat hij echt wel een werkvergunning had en dat zijn baas Tijmen van den Berg dat wel zou bevestigen. "Hij woont hier vlak bij!"

Bewaakt door twee man en met de officier voorop werd bij Van den Berg aangeklopt. Deze kende de bewuste officier maar slaagde er niet in hem te overtuigen van Abe's onschuld. "Ga maar mee, morgenochtend om half acht ben ik Harlingen om je weer op te halen" zei Tijmen tegen Abe.

Achterin de vrachtwagen, bewaakt door twee soldaten, ontdekte hij collega Johannes Adema en de dorpsgenoten Linse Meinsma en 'lytse' Frans Terpstra, de groenteboer uit de Middenstraat. Op de Kop van de Afsluitdijk kregen ze gezelschap van opgepakte Hollanders die met boter en andere etenswaren geprobeerd hadden de dijk over te komen.

De groep werd in Harlingen in het Duitse hoofdkwartier opgesloten. Dit was het Hannemahuis aan de Voorstraat. Eten of drinken kreeg men niet en Abe kon de slaap ook niet vatten. De volgende ochtend vroeg werden ze opgeroepen voor transport naar Leeuwarden. Paniek sloeg toe. Tijmen zou immers komen om ze op te halen maar hij kon toch niet weten waar zij waren?

In Leeuwarden moesten ze in het OBW (Old Burger Weeshuis) eerst lange tijd op een gang staan, Abe vroeg of hij mocht zitten, dat werd niet toegestaan. Daarna werd het groepje opgesloten tezamen met een aantal opgepakte inwoners van Marrum.

Geen eten, geen slaap, de uren verstreken langzaam. Toen werd de deur opengegooid en Abe en Johannes moesten meekomen. De eerder uitgereikte kop en schotel plus handdoek moesten ze meenemen! "No is it goed mis!" Moedeloos sjokten ze een lange gang door totdat ze zagen wie daar aan het eind stond... Tijmen! Hij was wel gekomen! Vijftig pond paling armer, maar zijn beide werknemers konden mee terug.

Tijmen was er niet in geslaagd de beide andere Makkumers: Linse Meinsma en Frans Terpstra, vrij te krijgen. Die werden naar een werkkamp bij Rolde in Drente gestuurd maar wisten later daaruit te ontsnappen. Opgelucht klommen Abe en Johannes achterin de vrachtwagen van de firma die werd aangedreven door een gasgenerator. Voorin zat Tijmen met Johannes Rinia aan het stuur. Tijmen besloot door Harlingen te rijden. Hij had tenslotte vergunning om daar te komen. Bij de eerste de beste controle werd echter het dekzeil opgelicht en ontdekte men het tweetal dat daar onder verscholen lag. Notabene dezelfde officier die de arrestatie had verricht had hen weer te pakken.

Na drijftig heen en weer bellen met Leeuwarden kwam toch het verlossende woord: Wegwezen! Wel kreeg Tijmen een forse schrobbering. Door het hol van de leeuw op te zoeken had hij bijna zijn hand overspeeld.

De vervalste Ausweis van Abe. Het bewust door zijn geboortjaar geslagen firmastempel maakte de Duitsers achterdochtig.

Abe van der Zee bij de Hang

De Hangploeg

Zo rond 1942 kwam de hangploeg pas goed uit de verf, vooral door de grote partijen paling die schoongemaakt, aan het spit geregen en gerookt moesten worden. Veel verhalen doen nog altijd de ronde over deze ploeg jonge Makkumers. Over de rauwe paling die iemand bij een weddenschap opat, over Keimpe Roedema, de strenge bewaker van de verse-visploeg, over "Acht-op-het-hart", de jongen die volgens eigen zeggen een cijfer kreeg op de militaire keuring voor de kwaliteit van zijn hart en sindsdien met deze bijnaam door het leven ging. Tiemen van den Berg had de mogelijkheden om al deze jongens aan een 'Ausweis' te helpen, zodat ze enigszins onbezorgd konden werken. Bob Dijkstra en Sjoerd Adema, beiden gefussilleerd op 7 april 1945, waren ook werkzaam op de conservenfabriek.

It liet fan'e Hangploech

Oer 't Fallaat en de syl en de haven,
Sjongt de ielrikkersploech nou syn sang.
Ja men kin 't op'e Sânkop wol hearre,
't is it liet fan'e ploech út de hang.

Refrein:

Ja wy bin fiskers op it droege.
Wy sjonge derom ek sa hurd.
Wy rikje de iel oan de spitten,
It fetspil dat drupt út'e sturt.
En hiel Makkum ropt lûde
En it docht ús sa goed:
't is de hang, de hangploech!

En as wy troch Makkum marsjeare,
Dan heart men fan fierren ús sang.
Men stiet yn'e doar en men laket
En seit 't is de ploech fan út de 'Hang'.
(refr.)

Al sitte ús de skobben op 't festje
En al smoke wy tésurrogaet.
Wy ha wille en sjonge ús ferske
Yn de hang tichte by Wopkespaad.
(refr.)

Wy smoke ahoy mar in shaggy.
Ha maling oan oarloch en striid.
Us soargen dy hingje oer't stekje
En derom klinkt nou ús liet.
(refr.)

De Hangploeg gefotografeerd in december 1943 in de Brouwerssteeg voor het huis van Keesie Bakker (voorheen Wopke 'Fretter' en Fokeltje Bakker). Staand van links naar rechts: Yke Rusticus, ? Visser, Johannes de Jong, Abe van der Zee, Germen Visser, Jacob Bakker, Jelle Hoekema, Piet Kuipers, Klaas Bakker, Johannes Rinia, Barend Haringa, Jacob de Jong, Sjoerd Adema, Anne de Lange en Sjerp Hoekema. De beide laatsten dragen een pet, zij waren de hoofdmannen en zouden die avond optreden. Sjerp had de kleine Anne dan op schoot die fungeerde als sprekende pop. Voor: Dooitze Bakker, Jouke Zijlstra, Hielke Hoekema, de accordeonist kwam uit Amsterdam, naam niet bekend, Jildert Rinia en Hilbrand Adema met een buitgemaakt taaiipop en als laatste Rudi Postma.

Op 8 december 1943 zou Hangploeglid Barend Haringa trouwen met Tjitske, een dochter van schipper Busman. De ploeg beraamde een grootst plan. "Ik weet het nog goed", aldus Wybren Altena, de Makkumer dichter en voordrachtskunstenaar uit de veertiger jaren, "Sjoerd Adema en Arend de Haan kwamen bij me en vroegen of ik een strijdlid of marslied kon maken". De jongens wilden in overall gekleed, net als een Duits peleton, zingend naar de Turfmarkt marcheren en daar het lied nog een keer zingen, aangevuld met het Fries Volkslied. De bijgaande tekst was het gevolg. Heel Makkum kwam er op af. Dergelijke manifestatie's waren door de bezetter verboden. We moesten een geknecht volk zijn en daar binnen was geen plaats voor vaderlandse elementen. Maar de jongens trokken zich daar niets van aan. Luid zingend marcheerden ze door Makkum. Voorop Anne de Lange (één van de kleinste mannetjes van Makkum) hij droeg enkele werkjes van kunstschilder Jetze van der Wal. De beide Scheveninger rolmopsenmakers Arie Toet en Dries Krijn werden gedwongen op sokken mee te gaan, omdat ze zogenaamd het Fries Volkslied niet mee wilden zingen. De familie Busman stond al aangetreden aan dek en hoorde lachend de aubade aan. De voor de zekerheid uitgezette wachtposten zagen die dag geen Duitsers, dus werd het een prachtig feest.

(Uit herinneringen uit de hongerwinter 1944 - B. Kamstra)

In de conservenfabriek werd het steeds drukker. Veel ingeblikte vis werd naar de kampen verzonden. Tijdens de hongerwinter ging men ook over op vleesconserven, vooral gehakt. Tijmen regelde de Duitse vervoersvergunningen. Waren er te weinig dan werden ze nagemaakt. In dit verband maakte meester Bruggenkamp van Gaast zich verdienstelijk. Ging het mis, dan trok Tijmen er weer op uit met een flinke portie gerookte paling. Zelf werd hij een keer in Harlingen gepakt met valse papieren, maar kwam na een week weer vrij. Men wilde de paling niet missen en de voedseltransporten, ook per schip, konden gewoon doorgang vinden.

Ochtend in Makkum 13 april 1945

Tijmen van den Berg, de baas van de palingrokerij, keert op deze vrijdag terug in Makkum. Hij vraagt jongste hulp, Sipke Horjus de ravage op te ruimen die de Duitsers een week eerder in het bedrijf hebben aangericht. In zijn ijver vindt Sipke een kistje, waarin een apparaat met koptelefoons en draden dat hij niet kan thuisbrengen. Hij neemt het kistje mee naar beneden. "Wat moeten we hiermee?", vraagt hij en laat het aan Tijmen zien. „Dat is een zender“, zegt Van den Berg. „Daar kun je Engeland mee opbellen“. „Mag ik hem houden?“ Dat mag, en Sipke loopt ermee naar het huis van zijn ouders, dat pal naast de visfabriek staat. Zijn vader wil er niets van weten. "Sa'n ding yn 'e hús, wat as de Dútkers der achter komme?" Horjus gaat er mee terug naar Van den Berg. Die zegt : "Gooi 'm dan mar in ut water".

Sipke neemt een hengel, stopt de zender in een aardappelpak en legt hem voor op de transportfiets. Hij rijdt de Brouwersstraat door, gaat het Wopkespaad op naar de zeedijk. Daar wordt hij aangehouden door twee Duitsers, die willen weten wat hij gaat doen. Een van de twee knoopt een praatje aan. Hij houdt ook van vissen en even later mag Sipke, zonder gecontroleerd te zijn, doorfietsen.

Op de weg langs de dijk richting Idsegahuizum is het weer raak. Een auto stopt. Ditmaal zijn het SS'ers die Sipke staande houden. Ze laten hem een aantal namen zien. Kent hij deze personen soms? Sipke houdt zich van de domme. Een van de Duitsers wil een sigaret opsteken. Heeft de jonge Hollander soms een vuurtje? Sipke geeft hem een doosje lucifers. De Duitser geeft hem als beloning ook een sigaret. Dan rijden ze verder.

Eindelijk. Ter hoogte van de derde lantaarnpaal buiten het dorp haalt Sipke het kistje van zijn bagagedrager. Hij gooit zijn hengel uit. Aas zit niet aan de haak. Dan laat hij voorzichtig de kist te water. Het ding wil niet zinken. Hij doet een klomp uit en zet zijn voet op het apparaat om het onder water te drukken. Na een serie luchtballen is het ding eindelijk onder water. Als hij zijn voet terugtrekt stopt er een auto achter hem. Sipke draait zich om. Het zijn de Duitsers van daarnet. Een van de mannen stapt uit, loopt naar Sipke, geeft hem zijn doosje lucifers terug en een pakje waar nog twee sigaretten inzitten. Dan stapt hij weer in en de auto rijdt weg.

De WON 47 lost voor de wal bij Van den Berg

Sjerp Hoekema, voorman Hangploeg en prominent BS-er.

De Hangploeg: achter van links naar rechts; Yke (Okkie) Rusticus, Barend Haringa, Hilbrand Adema, Johannes Rinia, Abe van der Zee, Pieter Kuipers, Sjerp Hoekema en Schevinger (van Ettikhoven?) en Gerrit Adema. Voor: Hielke en Jelle Hoekema met een doos voor de grote paling.

groepsfoto gemaakt voor de eerste (blikken) loods achter de woning van Tijmen van den Berg. Prominent op de voorgrond aanwezig: Anne de Lange en zijn latere echtgenote Boukje Prins, zij verzorgde o.m. de verpakkingen.

Boven de Hangploeg zomer 1941, in de vrachtauto op de foto, op de achtergrond de balans van de Vallaatsbrug: v.l.n.r. met hoed Harmen Faber met zijn hand op de schouder van Cor van der Hoop, Abe van der Zee, Gatze Roedema (roker in de hang), Grietje van den Berg (oudste dochter van Tijmen), Rinze Wind, Hilbrand Adema (ook roker) en Kees Visser.

v.l.n.r. Anne de Lange, Yke Rusticus, Johannes Rinia en Sjerp Hoekema

Blikje gerookte paling

v.l.n.r.: Abe van der Zee, Barend Haringa, Johannes Rinia, Jelle Hoekema, Pieter Kuipers, Hielke Hoekema en Yke Rusticus.

De visserij in oorlogstijd

Een deel van de Makkumer vloot in juli 1943.

Groot op de boeg geschilderd de Nederlandse driekleur met daarboven de naam van de eigenaar. V.l.n.r. WON 28 "Jelle 1" van de gebr. Jan en Klaas Koorstra, daarnaast de WON 10 van Gradus Mulder en de schouw WON 24 "Acht gebroeders" van Andries H. Koorstra.

Omzetbelasting

De bezetter introduceerde ook wat nieuws: omzetbelasting op vis. Het doet directeur Reijns in z'n jaarverslag verzuchten: *'De administratieve werkzaamheden zijn zeer vermeerderd. Bij het factureren der nota's moet alles afzonderlijk worden vermeld, terwijl in onze boeken een extra kolom moest worden aangelegd.'*

De verschillende voorwaarden, zoals b.v. vrije inslag en bestelorders, levert steeds weer administratieve puzzles'.

1940

Wat de besommingen betreft was 1940 voor de vissers een gunstig jaar. De gemeentelijke Makkumer visafslag draaide, tezamen met de dependances Kornwerderzand en Breezanddijk een omzet van ruim f. 154.000,-. Dat was 63.000,- gulden hoger dan in 1939. Dit was voornamelijk te danken aan de hoge prijzen die door de oorlogsomstandigheden voor de vis werden betaald. Na mei 1940 was er zo goed als geen Noordzeevis meer te verkrijgen. De zoetwatervis werd daardoor een aantrekkelijk alternatief. Alleen de vangsten vielen, in vergelijking met voorgaande jaren, tegen. Door de lange winter werd pas eind maart met de visserij begonnen. Dit was maar voor korte duur want al op 1 april ging de verboden tijd voor de zoetwatervisserij in, die duurde tot 1 juli. Deelname aan de ansjovisvisserij was niet mogelijk door de stremming van de doorvaart tot de Waddenzee in Kornwerderzand (de bruggen waren daar bij nadering van de Duitsers opgeblazen en blokkeerden de doorvaart).

Op 1 juli bedroeg de totaalomzet dan ook slechts f. 10.310,-. In tegenstelling tot 1939 was de palingvangst aanzienlijk beter. Vooral het augustusdonker bleek bijzonder gunstig.

De totaalomzet bedroeg 252.359 pond ter waarde van f. 102.058,36.

De prijzen voor schieraal liepen over deze teelt ver uiteen, zo noteerde men de laagste markt voor f. 0,38 en de hoogste voor f. 1,35 per pond. Snoekbaars werd maar weinig gevangen, ongeveer een derde van hetgeen in 1939 werd aangevoerd. De opbrengst was echter maar weinig lager. Iets meer dan f. 1000,- terwijl er ruim 180.000 pond minder aan de afslag werd gebracht. De oorlog zorgde er voor, dat door het ontbreken van Noordzeevis, de snoekbaars op het menu werd gezet. Hetzelfde gebeurde met de IJsselmeerbot. De vangsten bleven ongeveer gelijk aan het voorgaande jaar, terwijl de opbrengsten verdubbelden.

Langs de Waard werden met zegen en sleepnetten honderden ponden blei gevangen.

Vanaf 1934 was de Makkumer visafslag gevestigd in de Hoofdwacht nabij de sluis. Wij zien o.a. v.l.n.r. Klaas Poepjes (bretels en hoed), Jelle Poepjes daarachter Epie v.d. kooi, jongetje is Bertus Koorstra (de latere Harlinger visboer) daarnaast Lub v.d. Berg, achter hem zijn broer Jan v.d. Berg, verder zijn te zien Teake de Boer, Jurjen Poepjes, de man leunend op de visbak is waarschijnlijk een viskoper uit Enkhuizen, daarachter zit Piebe Rinia. In de bankjes o.a. vishandelaar Jentje Dek.